

Інклюзивна освіта та корекційна педагогіка

УДК 378.016:376]:005.336.21

Формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти

FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIAL EDUCATION SPECIALISTS

КУЗАВА Ірина – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, Україна

KUZAVA Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special and Inclusive Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Volya Ave., Lutsk, 43025, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8087-7897>

Анотація. У статті визначено та обґрунтовано проблему формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти; провідними категоріями визначено такі, як «компетентність», «компетенція», «інклюзивна компетентність». Досліджено та проаналізовано теоретичні джерела та практичний стан вивчення сутності феномену інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти у процесі професійної підготовки; обґрунтовано теоретико-методичні основи та розроблено компоненти інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти (компоненти, критерії); окреслено етапи методики формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти у процесі професійної підготовки до практичної діяльності в умовах інклюзії. Встановлено, що інклюзивна компетентність є інтегративною характеристикою рівня підготовленості майбутніх фахівців спеціальної освіти до спільного навчання дітей з різними пізнавальними можливостями в умовах закладів дошкільної та загальної середньої освіти, яка ґрунтується на теоретико-методичному досвіді, необхідному для здійснення корекційно-педагогічної діяльності; вмінні аналізувати та прогнозувати її ефективність для досягнення педагогічно значущого результату. Виявлено та проаналізовано складові інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти для роботи з дітьми з особливими потребами. Основними компонентами інклюзивної компетентності обрано: особистісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, оцінно-рефлексивний та технологічний компоненти. Визначено, що підготовка майбутнього фахівця спеціальної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами повинна забезпечуватися ґрунтовними знаннями, які в основному зумовлені структурою та соціальними факторами психофізичних порушень; методикою корекційної роботи та критеріями її оцінювання; корекційним елементом способів використання спеціальних дидактичних прийомів; методами побудови та реалізації корекційних завдань залежно від виду порушення, а також варіантами модифікації сучасних освітніх технологій підготовки майбутнього фахівця спеціальної освіти.

Ключові слова: інклюзивна компетентність, інклюзивна освіта, компетентність, компетенція, компоненти інклюзивної компетентності, спеціальна освіта, фахівці спеціальної освіти.

Summary. The article defines and substantiates the problem of forming inclusive competence of future special education specialists; leading categories are defined as «competence», «competency», «inclusive competence». The theoretical sources and the practical state of elucidating the essence of the phenomenon of inclusive competence of future special education specialists in the process of professional training have been studied and analyzed; the theoretical and methodical foundations were substantiated and the components of the inclusive competence of future special education specialists were developed (components, criteria); the stages of the method of formation of inclusive competence of future special education specialists in the process of professional readiness for practical work in the conditions of inclusion are outlined. It was found that inclusive competence is an integrative characteristic of the level of preparedness of future special education

specialists for the joint education of children with different cognitive abilities in the conditions of preschool and general secondary education institutions, which is based on the theoretical and methodological experience necessary for the implementation of correctional and pedagogical activities, the ability to analyze and predict its effectiveness to achieve a pedagogically significant result. The components of the inclusive competence of future special education specialists to work with children with special needs have been identified and analyzed. The following are chosen as the main components of inclusive competence: personal-motivational, cognitive-content, evaluative-reflective and technological components. It was determined that the training of a future special education specialist to work with children with special educational needs should be provided with thorough knowledge, which is mainly determined by the structure and social factors of psychophysical disorders; corrective work methodology and its evaluation criteria; corrective element of ways of using special didactic methods; methods of designing and implementing corrective tasks depending on the type of violation, as well as variants of modification of modern educational technologies for training the future specialist in special education.

Key words: *inclusive competence, inclusive education, competence, competency, components of inclusive competence, special education, special education specialists.*

Вступ. В Україні, яка вже відповідає усталеним світовим стандартам процесу освіти, вдосконалюється нормативно-правове забезпечення відповідно до міжнародного законодавства, зокрема, через упровадження в закладах дошкільної та загальної середньої освіти інклюзивної освіти дітей із особливими освітніми потребами (ООП). Увага до дітей означеної категорії є суспільно значущою, а тому потребує розробки цілеспрямованих заходів щодо створення сприятливих умов для їх інтеграції у вітчизняну систему суспільних відносин.

Актуальною проблемою на етапі реалізації інклюзії як успішного фактора управління корекційно-педагогічним процесом осіб із ООП є формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. На сучасному етапі перед українською системою професійної підготовки постала проблема реструктуризації інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти з огляду на оновлення ключових професійних компетенцій педагога, а з доповненням Класифікатора професій новою кваліфікацією – асистент вчителя (вихователя) – виникає необхідність розроблення нової професіограми. Практика свідчить, що у значної частки фахівців спостерігається низька психолого-педагогічна підготовка, відсутність мотивації до професійної діяльності з дітьми з ООП, пов'язана зі страхом, розпачем, бажанням уникнути такої роботи тощо. Саме тому доцільно говорити про те, що дітям з особливими потребами необхідно надати можливість вільного вибору закладу освіти, у кожному з яких педагог повинен мати певний рівень професійно-педагогічної підготовки, адаптованої до умов інклюзивного навчання. Зрозуміло, що за наявності певної специфіки такої діяльності мають бути й відповідні характеристики професійних особливостей, що визначають інклюзивну компетентність. Це пов'язане з тим, що, окрім загальних навичок, майбутньому фахівцеві спеціальної освіти треба навчитися відчувати дітей з ООП та їх проблеми, а в кращому випадку – розвинути емоційну чутливість на рівні інтуїції, від якої залежатиме успіх передачі знань.

Аналіз останніх досліджень. На основі проведеного аналізу монографій, дисертацій та інших наукових праць (В. Бондар, В. Засенко, І. Кузава, О. Мартинчук, С. Миронова, В. Синьов, Т. Скрипник, О. Таранченко, В. Тарасун та ін.) констатовано, що питання організації інклюзивної освіти дітей з ООП становить значний інтерес щодо його вивчення. Окремі теоретико-методичні аспекти проблеми підготовки різнопрофільних фахівців спеціальної та інклюзивної освіти України знайшли висвітлення у працях І. Демченко, І. Дмитрієвої, О. Мартинчук, С. Миронової, Н. Савінової, В. Синьова, А. Шевцова та ін. Проте, аналізуючи наукові дослідження вчених, ми дійшли висновку, що в українській педагогічній науці потребує уточнення дефініція поняття «інклюзивна компетентність майбутніх фахівців спеціальної освіти». Зокрема, на основі

аналізу сучасних науково-методичних джерел можна стверджувати про те, що наявні праці з проблеми інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти до роботи з дітьми з особливими потребами в закладах освіти є недостатньо вивченими у корекційній педагогіці, носять частковий характер, тому вони не знайшли належного відображення у практичному застосуванні.

Мета статті: на основі теоретико-практичного дослідження сучасного стану інклюзивної освіти в Україні визначити та обґрунтувати особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти у процесі їх професійної готовності до практичної роботи з дітьми з ООП.

Виклад основного матеріалу. У руслі дослідження потребує конкретизації термін «*інклюзивна компетентність майбутніх фахівців спеціальної освіти*», зокрема, через розкриття сутності таких понять, як «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» та «інклюзивна освіта».

Розкриємо перш за все зміст поняття «*компетентність*», що трактується як інтегрована здатність та готовність особистості виконувати певну діяльність, виражену через знання, уміння, розуміння, досвід та інші особистісні якості, які можуть бути комплексно реалізовані на практиці [6, с. 478].

Сучасною наукою визначено певну різницю у дефініціях «компетентність» та «компетенція». Зокрема, нами констатовано, що «*компетентність*» – це сформована готовність особистості і здатність до діяльності в інклюзивному середовищі закладу освіти. Так, варто зазначити, що «*компетентність*» – це здатність особи досягати успіху в соціальному житті, навчанні та професійній діяльності, яка є результатом синергії знань, умінь, навичок, ідей, поглядів, цінностей та інших якостей особистості (Закон України «Про вищу освіту»). А «*компетенція*» є вагомим складником компетентності, що означає здатність виконувати певні завдання у майбутній професійній діяльності.

Вважаємо за необхідне зазначити, що в науці існує поняття «професійної компетентності», яке розглядається як приналежність фахівців до певної професійної групи (В. Введенський); як модель професіоналізму фахівця, що включає загальні вимоги до професії та особистісного розвитку (В. Безпалько та ін.); синтез професійних знань, умінь і навичок (Г. Коджаспірова та ін.); індивідуально-психологічні якості фахівця (І. Зязюн та ін.); складник професійної компетентності фахівця (І. Хафізулліна та ін.).

Зважаючи на це, варто зазначити, що інклюзивна компетентність майбутніх фахівців спеціальної освіти передбачає виховання у них толерантного ставлення до дітей з ООП, адаптацію, готовність до підвищення кваліфікації тощо. Інклюзивний підхід дає можливість змінювати педагогічну ситуацію та модифікувати зміст організації корекційно-педагогічного процесу з урахуванням індивідуально-вікових особливостей дітей. Зокрема, майбутній фахівець спеціальної освіти повинен володіти особливими професійними якостями, які уможливають інклюзивну практику. Це означає, що інклюзивно-компетентний фахівець повинен не тільки знати сутність та особливості інклюзивної освіти, але й уміти організувати її на практиці, та аналізувати як власну діяльність, так і її наслідки.

У своєму дослідженні *інклюзивну освіту* трактуємо як цілісний педагогічний процес забезпечення рівних прав на отримання освітніх послуг дітьми з особливими потребами за місцем проживання у сприятливих умовах закладу загальної освіти (організаційне, кадрове, програмно-методичне, матеріально-технічне забезпечення корекційно-педагогічного процесу тощо), спрямований на створення для них відповідного корекційно-розвивального середовища, його пристосування до потреб та забезпечення необхідною підтримкою з метою спільного навчання (виховання) усіх дітей [7]. Тому важливим у цьому контексті є ознайомлення

майбутніх фахівців спеціальної освіти зі специфічними методиками і технологіями організації інклюзивної освіти. Адже інклюзивне навчання охоплює глибокий соціальний вимір діяльності закладу освіти, зокрема, через створення морального, матеріального, корекційно-розвивального середовища, яке відповідає освітнім потребам кожної дитини, а також організацію командної роботи та співпраці з батьками.

Науковими дослідженнями Л. Банашко, І. Бельке, Ю. Бойчука, С. Братченко, І. Вдовенко, Т. Ключкович, О. Мартинчук, О. Микитюк, Т. П'ятакової, Л. Смеречак, І. Хафізулліної доведено, що інклюзивна компетентність може бути частиною ключових (життєвих) компетентностей, а також варіантом професійної або спеціальної компетентності. Усі вони стверджують, що зміст інклюзивної компетентності складають:

- 1) *комунікативна компетентність*, як безпосередня взаємодія, результат досвіду спілкування зі співрозмовником, уміння налагоджувати контакти та працювати в команді;
- 2) *педагогічна компетентність*, як синергія знань, умінь і навичок, особистісних якостей, а також способів та прийомів їх самореалізації у власній професійній діяльності;
- 3) *професійна компетентність*, як інтегральна багаторівнева професійно значуща характеристика особистості та педагогічної діяльності фахівця, що визначає його здатність розв'язувати реальні професійні проблеми та завдання із застосуванням знань, життєвого досвіду, цінностей тощо [7].

На основі теоретичних узагальнень (Т. Соловей, І. Хафізулліна, М. Чайковський) нами визначено *структуру інклюзивної компетентності* майбутніх фахівців спеціальної освіти, основу якої складають такі *компоненти*:

- 1) *особистісно-мотиваційний* (усвідомлене ставлення та розуміння цінності інклюзивної освіти, формування мотиваційної готовності педагога до позитивного сприймання вихованців із ООП);
- 2) *когнітивно-змістовий* (синтез знань та уявлень про особливі освітні потреби та побудови на цій основі корекційно-педагогічного процесу, здатність до професійного спілкування з дітьми з ООП, а також організації психолого-педагогічного супроводу);
- 3) *оцінно-рефлексивний* (здатність рефлексивно ставитися власної професійної діяльності; уміння оцінювати власні можливості у процесі організації інклюзивної освіти та власного саморозвитку й самоосвіти);
- 4) *технологічний* (практичні методи застосування майбутніми фахівцями спеціальної освіти спеціальних знань у роботі з дітьми з ООП та формування у них відповідних професійних компетенцій).

Особистісно-мотиваційний компонент інклюзивної компетентності включає в себе мотиваційну готовність, потреби та цінності особистості педагога, що є детермінантами його професійної компетентності та її успішного формування. Він характеризується глибокою особистісною зацікавленістю, позитивною спрямованістю на спільну діяльність осіб із ООП та їх типових однолітків в умовах інклюзії, сукупністю мотивів (соціальних, пізнавальних, оцінних, ігрових тощо), адекватних цілям і завданням інклюзивної освіти, та пов'язаний зі здатністю і бажанням здобувачів вищої освіти до набуття спеціальних професійних знань, умінь і навичок у процесі спільної діяльності (ігрової, освітньо-виховної), спрямованої на досягнення успішних і позитивних результатів корекційно-розвивальної взаємодії між дітьми з різним рівнем розвитку. Тобто, в його основі лежить позитивне ставлення майбутніх фахівців спеціальної освіти до ефективної взаємодії, сформованість сукупності мотивів, адекватних її цілям і завданням, потреба у практичному застосуванні набутих загальних і спеціальних знань щодо організації спільної діяльності. Суттєвою для нас є позиція, згідно якої мотивація передбачає цілеспрямовані дії цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

На відміну від мотивації, мотив є стійкою особистісною ознакою суб'єкта поведінки, спонукаючи до здійснення конкретних дій.

Когнітивно-змістовий компонент інклюзивної компетентності майбутнього фахівця спеціальної освіти є основою теоретичних знань про інноваційні процеси у сфері освіти осіб із особливими потребами, що уможлиблює розуміння ним важливості процесу інклюзивної освіти, цілісність уявлень про активну соціально-педагогічну діяльність особистості, здатність адекватно міркувати на основі системи теоретичних знань і практичного досвіду, необхідних для його здійснення. Аналізований компонент трактується як здатність сприймати, обробляти інформацію у свідомості, зберігати її в пам'яті та відтворювати в потрібний момент з метою вирішення конкретних професійних завдань.

Оцінно-рефлексивний компонент інклюзивної компетентності виявляється в здатності розуміти підґрунтя власної діяльності, під час якої людина оцінює та переосмислює власні здібності, особистісні досягнення, а також свідомо контролює наслідки професійних дій, аналізує реальні ситуації. У системі інклюзивної компетентності рефлексія витлумачена як аналітична здатність у процесі професійної діяльності, спрямована на включення осіб із особливими потребами в соціум закладу загальної освіти, щодо стану реалізації ідей процесу інклюзії, власного досвіду й досвіду колег у даному процесі, вибір оптимального варіанта розв'язання та адекватне оцінювання різноманітних соціально-педагогічних ситуацій у процесі інклюзії; уміння визнавати власні помилки і здатність їх долати; потреби в особистісно-професійному зростанні та підвищенні рівня інклюзивної компетентності.

Технологічний компонент інклюзивної компетентності віддзеркалює вимоги реальних дій, адекватної поведінки, що уможлиблюють сформованість у здобувачів вищої освіти практичних умінь і навичок, а також здатність виконувати конкретні навчально-виховні завдання, та полягає у ефективному засвоєнні способів та практичного досвіду спільної діяльності, необхідних для успішної реалізації технологій інклюзивної освіти. Означений компонент полягає в умінні майбутнього фахівця спеціальної освіти реалізовувати набуті знання і практичний досвід організованої спільної діяльності, застосовуючи способи й досвід успішного сприяння процесові інклюзії осіб із особливими освітніми потребами в середовище закладу загальної освіти, розв'язувати соціально-педагогічні ситуації, провадити пошуково-дослідницьку діяльність.

На основі аналізу науково-методичної літератури [1; 3; 4; 5] нами сформульовано групи завдань, що відображають інклюзивну компетентність майбутніх фахівців спеціальної освіти:

- 1) розуміти трактування інклюзивної освіти та особливості її організації;
- 2) знати індивідуально-психологічні особливості розвитку дітей з ООП та специфіку проведення корекційно-розвиткової роботи з ними;
- 3) вміти спроектувати та обрати найкращий спосіб організації інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- 4) здійснювати психолого-педагогічний супровід осіб із ООП та реалізовувати різноманітні методи взаємодії;
- 5) вміти використовувати ресурси та можливості закладів освіти для створення умов для забезпечення функціонування корекційно-розвивального середовища;
- 6) реалізувати професійну самоосвіту дітей з ООП в закладі загальної освіти [7].

У контексті нашого дослідження акцентуємо увагу на тому, що одним із пріоритетних напрямків професійної підготовки здобувачів вищої освіти є навички практичної роботи з особами із особливими освітніми потребами. Зміст такої діяльності має синтезувати знання основ корекційної педагогіки і спеціальної психології, а також спеціальних методик, які забезпечать «можливості спільного навчання та виховання дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти, зокрема:

- 1) теоретико-методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем спеціальної та інклюзивної освіти;
- 2) створення та реалізація інноваційних корекційно-розвиткових методик і технологій організації інклюзивної освіти осіб з ООП;
- 3) партнерська взаємодія у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребам з усіма його учасниками;
- 4) уміння організувати корекційно-освітній процес у закладах спеціальної та загальної освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій;
- 5) здатність до організації безпечного і здоров'язбережувального корекційно-освітнього середовища;
- 6) розробка і реалізація наукових та/або освітніх проєктів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти» [7].

Зазначимо, що кращому розумінню проблем дітей із особливими освітніми потребами та підвищенню якості їх навчання сприяє налагоджена співпраця закладів спеціальної і загальної середньої освіти.

Отже, у нашому дослідженні *інклюзивна компетентність майбутнього фахівця спеціальної освіти* витлумачена як показник інтегрованого особистісного новоутворення, що характеризується синтезом теоретико-практичної підготовки до виконання професійних функцій та особистісно значущих якостей, необхідних для його ефективної реалізації в корекційно-розвитковому середовищі закладу освіти.

Висновки. Інклюзивна компетентність майбутніх фахівців спеціальної освіти має забезпечити їхню професійну готовність до роботи з дітьми з ООП відповідно до завдань базової педагогічної підготовки загалом, що ґрунтується на принципі синергетичного підходу у єдності таких компонентів: особистісно-мотиваційного, когнітивно-змістового, оцінно-рефлексивного і технологічного. При цьому враховується специфічні особливості професійної діяльності майбутнього фахівця спеціальної освіти та вимоги до його особистості, зокрема: наукова загальнотеоретична і методична підготовка; методологія корекційно-розвиткової роботи; удосконалення професійних корекційних компетентностей.

Отже, формування інклюзивної компетентності передбачає включення до змісту освітньої програми підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти відповідних освітніх компонентів (ОК) та/або інтеграції окремих змістових модулів до наявних ОК. На наш погляд, це сприятиме формуванню інклюзивної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти та забезпечить належну професійну підготовку до роботи з дітьми із ООП.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали метод. семінару* (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 271–281.
2. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова; упоряд. В. М. Тімашова. Київ: «МП Леся», 2011. 528 с.
3. Зарубінська І. Б. Компетентнісний підхід до формування змісту навчально-виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, 2008. Вип. 12. С. 58–65.
4. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2014. 19 с.
5. Косарева Г. М. Підготовка майбутніх вихователів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 9 (52). С. 87–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_29 (дата звернення 10.03.2024).

6. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Tex> (дата звернення: 12.03.2024).

7. Кузава І., Гац Г. Професійна готовність майбутніх спеціальних педагогів до впровадження інклюзивної освіти: монографія. European and global vectors for education development in Ukraine: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 344–372.

References

1. Bohush A. M. (2009). *Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity u vyshchomu navchalnomu zakladi* [A competent approach in the training of future preschool education specialists in a higher educational institution]. Realizatsiia yevropeiskoho dosvidu kompetentnisnogo pidkhodu u vyshchii shkoli Ukrainy: materialy metod. seminaru (NAPN Ukrainy, Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy). Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

2. Defektolohichni slovnyk [Defectological dictionary]: navchalnyi posibnyk / za red. V. I. Bondaria, V. M. Synova; uporiad. V. M. Timashova (2011). Kyiv: «MP Lesia» [in Ukrainian].

3. Zarubinska I. B. (2008). *Kompetentnisnyi pidkhid do formuvannia zmistu navchalno-vykhovnoho protsesu* [Competency approach to the formation of the content of the educational process]. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth. Kyiv, 12, 58–65 [in Ukrainian].

4. Karpova L. H. (2014). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia zahalnoosvitnoi shkoly: avtorefer. dys. ... kand. ped. nauk* [Formation of professional competence of a teacher of a comprehensive school: author's review. thesis ... candidate ped. of science]. Kharkiv [in Ukrainian].

5. Kosarieva H. M. (2014). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do vprovadzhennia inklyuzyvnykh form navchannia v osvitniu praktyku* [Preparation of future educators for the implementation of inclusive forms of education in educational practice]. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu – Scientific notes of the Rivne State Humanities University, 9 (52), 87–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_29 (accessed: 10.03.2024) [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [On the approval of the professional standard for the professions «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher of a general secondary education institution», «Teacher of primary education (with a diploma of a junior specialist)»]: nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Tex> (accessed: 12.03.2024) [in Ukrainian].

7. Kuzava I. B., Hats H. (2022). *Profesiynna hotovnist' maybutnikh spetsial'nykh pedahohiv do vprovadzhennya inklyuzyvnoyi osvity*: monohrafiya [Professional readiness of future special educators for the implementation of inclusive education: monograph]. European and global vectors for education development in Ukraine: Scientific monograph. Riga: «Baltija Publishing» [in Latvia].